

lyozásáról, a népszokások és néphiedelmek eredetéről, s ezekhez fűződő néplélektani problémákról, a varázsló cselekedetek személyéről, helyéről és idejéről, a növény-, állat- és ásványvilágnak, a halottaknak, szentelményeknek és eljárás módoknak a varázslatokban lévő szerepéről, a varázslatok eszközeiről, az egyes ünnepkörökhöz és évnyegyedekhez csatlakozó szokásokról és hiedelmekről, ráolvasásainak eredetéről, a magyar népszokás ősi elemeiről, a babona tartalma és a népi műveltség közötti összefüggésről, a babona kor- és jellemfestő jelentőségéről írt, az nemcsak a vonatkozó tudományos néprajzi anyagnak hézagpótló és értékes feltárása és elrendezése, hanem mint egyben feldolgozás, nálunk alapvető, s mindenki részére, aki a magyar folklór e részével kíván foglalkozni, nélkülözhetetlen.”

Mindezen sokrétű szakmai munkássága és a rendkívül változatos tematikai feldolgozások sora ellenére nevét legmaradandóbban a fiával, Szendrey Ákossal együtt kidolgozott néphit- és szokáslexikon, közsímertebb nevén *magyar babonaszótár* őrizte meg, mely sajnálatos módon mindmáig kéziratban hever. Ideje lenne, hogy az utókor e munka megjelenítésével méltóképpen rója le kegyeletét a magyar folklórkutatás nagy tudósának emléke előtt.

Selmezsi Kovács Attila

Száműzöttek és megváltottak¹

Százhusz esztendeje kezdődött el a bukovinai székelyek hazatelepítése

Egy könyvecskét kaptam kölcsönbe Somos Béla barátomtól, a magyar irodalomtörténet bűvárlójától. A 75 lapos füzetben látszik, hogy antikváriumi példány. Könyvtörténeti szempontból is érdekes lehet, mivel utolsó lapjain névsort találunk azokról, akik a kiadványra előfizettek, illetve előfizetőket gyűjtöttek. Akár napjainkban is jó példa lehetne ez arra, hogy miként jelentesse meg az elesett, járatlan szerző munkáját, a nemzeti irodalom szűk esztendeiben. Pedig a szerző nem is volt olyan jelentéktelen a maga idejében, ha Benedek Marcell professzor úr 1965-ös *Magyar Irodalmi Lexikon*ában számon tartotta, még a fényképét is közölte.

Luby Sándor (Balassagyarmat, 1855. aug. 30. – 1905. okt. 5. Bp.): költő, műfordító, újságíró. 1883-ig Balassagyarmaton volt tanító. 1877-től Komjáthy Jenővel együtt szerkesztette a *Röpke Ivek* című hetilapot. 1883-ban a fővárosba költözött, és több budapesti lap, többek között a *Pesti Hírlap* munkatársa lett. 1893-tól ő írta a *Mátyás Deák* című éleclap vezérverseit. Népi elbeszéléseket és költeményeket írt. Börne írásaiból fordított és antológiát állított össze (1880).

Művei: A csángók (Száműzetésük és megváltásuk története. Népies versekben, 1884.), *Tűnő percek* (versek, 1885.), *Álmok az üdvről* (versek, 1894./; *Vergődés* (versek, 1899.)

Mostanában az teheti érdekessé Luby Sándort, hogy ő írt először könyvben a bukovinai székelyek hazatelepítéséről, amely éppen százhusz esztendővel ezelőtt kezdődött el. Mindenképpen bizossága ez a kis kötet annak, hogy a XIX. század végének magyarsága milyen elevenen figyelt a bukovinai székelyek életére, milyen őszinte rokonszenvvel kísérte sorsuk alakulását és támogatta hazatelepülésüket.

Történelmet mond bevezetőképpen Luby Sándor, immáron közzsájon forgó, akkor eléggé ismeretlen drámát: a madéfalvi veszedelmet.

*Ázsia üléből, hogy a honba lépett,
Sok nagy csapás érte a jó magyar népet,
Pusztította török, pusztította tatár,
Átkos meghasonlás, s nem egy zsarnok király.
De szívébe oly mély sebet egy se vágott,
Senki sem hozott rá oly nyomorúságot,
Mint a Habsburgoknak zsarnoki uralma,
Mint a kétfejű sas fojtogató karma.*

¹ Lásd még Kiss Samu: Az al-dunai székelyek évfordulós kerékpártúrája című írását a 85. oldalon (Szerk.)

Költőhöz méltó beleérzéssel mutatja be Luby Sándor a császári ágyúk elől menekülő székelyek fájdalmát, amiért el kell hagyniuk szülőhazájukat, neki kell vágniuk a moldvai ismeretlenségnek. Szerencséjükre, abban az ismeretlen Moldvában ismerős sorsú csángókra találunk, akik befogadják a menekülőket. És még nagyobb szerencséjükre, megjelent a madéfalvi menekültek sorsában egy kiváló magyar katona, híres generális, Hadik András gróf, akinek legnagyobb hadi tette Berlin megsarcolása volt. Igazi nemzeti cselekedete lett a szétszóródott székelyek letelepítése az osztrák uralom alá került Bukovinában. Földet kaptak, házat építhettek, iskolaházakról és szentegyházakról is a kormányzó Hadik András gondoskodott.

*Magyar mestert hozott az iskolaházba,
A szent igét magyar lelkész magyarázta.*

De az idegenség mégis megmaradt körülöttük. Soha nem szüntek meg vágyódni haza, a szülőföld, a nemzet után. Várták az új Hadik Andrást, aki majd visszavezeti őket, mint egy székely Mózes, a kényszerből elhagyott hazába. És lám, csakugyan támadt egy nagyszívű, nagyhatalmú férfiú, „a csángó herceg”, Odescalchy Artur, aki időt, pénzt áldozott, minden befolyását latba vetette, hogy végre elinduljon a bukovinai székelyek hazatelepülése.

Éppen százhusz esztendővel ezelőtt!

Luby Sándor úgy írja le a hazatérést, mint egy új Tinódi Lantos Sebestyén. Stílusában, de pontosságban is követve a hajdani krónikást. Az első csapat fogadtatását, honfoglalását.

Hét hullámban tértek haza a bukovinai székelyek a Kárpát karéján belülré. Az első raj 1883-ban érkezett Pancsovára, megalapította Hertelendyfalvát, Székelykevért és Sándor-egyházát. Öt évvel később vert tanyát Déván egy újabb csapat, majd 1892-ben, 1900-ban, 1910-ben további rajok követték. Közben, 1905-ben egy csapat Marosludason foglalt szálláshelyet magának. Azoknak, akik még Bukovinában maradtak, 1920-tól az addigi osztrák uralom után a román kisebbségi elnyomást kellett megérintniük. Végül 1941-ben ők is felkerekedtek és új honfoglalásra indultak. A nem sokkal előbb felszabadított Bácskában telepítették le őket. Szerencsétlenségükre, mert 1944 őszén tovább kellett menekülniük Tito gyilkos terroristái elől a mai anyaországba, ahol végre magyar földön nemcsak otthonuk lett, de hazájuk is.

Láttam egy filmhíradót a Tolnába érkezett székelyekről. Nyűtt ruhában, arcukon az üldöztetés ráncaival, olyan áhitatosan énekeltek Kölcsey Himnuszát, hogy a költő – ha látja – könnyekre fakad. Nekik írta imádságát a nemzet vérzivataros századairól!

Ki sejtette akkor, hogy a hazát talált, otthont alapító székelyek között ott van egy négyes-tendős legényke, Tamás Lajos fia, akiből nemcsak a bukovinai raj első nagy költője, de egész nemzeti irodalmunk csillaga válik? Tamás Menyhért még Bukovinában született, Hadikfalván, 1940-ben, de a drámai élmények nagyon korán ivódtak lelkébe, amiket később majd megindító versekben idéz fel:

*Vánszorgó kocsik hosszú sora
Mentünk sehonnan valahova
Döcögtünk sárban úttalan utakon
a beszegezett ég alatt vakon
amerre vitt, vezetett a nyom
keresztül a csonthalottakon
felsebzett répaföldeken át
ahol fákig nőtt az iszonyúság
szürke koponyák kövekké dermedők
köröttük temetetlen temetők
felidézésüktől ma is remegek
döcögtünk sárban úttalan utakon
a kifosztott ég alatt vakon
s a semmibe zuhanó testek felett
árkok tömjén-párolgása lebegett!*

Az első hazatérő székely raj útja Bukovínától Pancsováig 1883-ban valóságos diadalút volt, a magyar újságok minden nap, talán minden óra eseményeit feljegyezték. Különösen az ellenzéki lapok és újságírók szorgoskodtak, mivel a székelyek hazahozatalában újabb alkalmat láttak a magyar függetlenségi eszme népszerűsítésére. Ugyanis az 1867-es kiegyezés légkörében a budapesti kormány – noha egyetértett azzal, hogy az Al-Duna szabályozásával nyert terü-

letre hazahívják a bukovinai székelyeket – nem mert hivatalosan fellépni, hanem a magyar társadalomra bízta a költöztetés lebonyolítását. Annyit tett, hogy utasította az aldunai kormánybiztost, Nagy Györgyöt: mindenben támogassa a székely honfoglalókat.

A pesti küldötteket Hadikfalván lovas bandérium várta. Szádeczky Lajos ezt írta az ünnepségről: „Keleti véreink úgy fogadtak, mint megváltót”. Benedek Elek ott volt a vonatot kísérő újságírók között. Így jellemezte a hangulatot: „Végtelen hosszú vonat pöfékel a hadikfalvi állomáson, tenger nép verődik össze, ki szekéren, ki gyalogszerrel hozza a cökmökjait, némelyik a macskájától sem tud megválni: hát az ágyától, a szövőszéktől, a guzsalyától az asszony nép hogy tudna megválni? A férfiak elhosszák kézi szerszámaikat, kaszát, kapát, ásót, villát, fejszét – mündent. Napszámos ember a hazavándorlók zöme, lehetnek vagy négyezren: hazavándorlók és ittmaradók keserves sírása felhat az egetig”.

Minden nagyobb magyar vasútállomáson, Homonnán, Sátoraljaújhelyen, Tokajban, Nyíregyházán, Debrecenben, Szolnokon hatalmas tömeg köszöntötte a bukovinai székelyeket a haza földjén. Volt, ahol borral kínálták őket, másutt kolbásszal, tepertővel, szivarral. Püspökladányban az előjáróság ünnepi öltözetben vonult ki az állomásra (...) Szolnoktól hajóval folytatják az utat (...) Egész Szeged talpon van, zászlók, mozsárdurrogás (...) Titel feldiszipített kikötőjében magyarok, szerbek ünnepelnek (...) Megérkeznek Nagy-Györgyfalvára, amelynek a nevét azon nyomban Sándoregyházára változtatják (...)

Egy másik történész – jóval Szádeczky után – a csángókérdés egyik leghitelesebb szakértője, Mikecs László – ő is a hazatelepítés híve – feltárta a modern honfoglalás árnyoldalait is. Az új, „kicsi Székelyföld” a delibáti homokpuszta és a Duna árterülete között Magyarország egyik legnehezebb terepe volt. A homokot „Magyar Szaharának” is nevezték, a Duna pedig újra meg újra elmosta a házakat. Megtelepedésük után öt évvel a székelyeket is elöntötte az áradó folyó, egész addigi munkájuk megsemmisült. Kezdheték előlrol az egészet. De a három székely falu, Sándoregyháza, Székelykeve és Hertelendyfalva megkapaszkodott a nehéz terepen, virágzó mezőgazdaságot épített ki az ország legdélibb csücskében. A szorgalom és a helytállás csodája volt ez.

Mennyien élhetnek most a torontáli végeken, a moldvai Csángóföld és Bukovina után harmadik hazájukban? Hertelendyfalván 1999-ben egyetlen gyermek sem született, a halálozások száma 13 volt. Sándoregyházán 8 születéssel szemben 55 halált jegyeztek be az anyakönyvbe. Székelykeven volt a legnagyobb a születések száma: 24, de a halál itt is kétszeres: 47.

Talán már nem is a lélekszámot kell számon tartanunk, hanem a végső pusztulás idejét kutatnunk, rettegve? Sándoregyházán 1968-ban még 3500 székely élt, a faluban gombgyár működött és nyújtott jó kereseti lehetőséget. Ez a gyár most Pancsován üzemel. Megszűnt a helybéli fafeldolgozás is. A fiatalok közül többen keresik kenyerüket a Skandináv félszigeten és Németországban, mint itthon. A hajdani alapító, Bonác Sándor püspök nevét viselő falu lakói alig tesznek ki 600 főt. Anyanyelvű iskolája nincs. Újság nem jár a faluba. Művelődési élet nem létezik. Nemcsak jövője nincs Sándoregyházának, immár jelene is alig...

Hát a délerdélyi Déva, a testvértelepülés, amelynek székely lakóihoz nem egy aldunait máig észben tartott, ápolott rokonai szálak fűznek? Ide 1888-ban érkeztek meg az első bukovinai telepések. Kincstári birtoktestek várták őket, amelyeket tagosításokkal, földcserékkel alakítottak ki. Összesen 920 katasztrális hold szántó és műntegy 300 holdnyi legelő: 92 család számára nyújtott életlehetőséget. A kincstárral kötött szerződés előírta, hogy a telepéseknek a földek árát negyven esztendő alatt kell, részletekben törleszteniük. Egy olyan szakasz is szerepelt a szerződésben, hogy ha valamilyik telepés az első 15 év alatt elhanyagolja a részletek fizetését, akkor a magyar államkincstárnak joga van a földet visszavenni, a telepest utcára tenni.

Letelt a 15 év, ez idő alatt csak öt vagy hat telepés tudta törleszteni az adósságot. Megérkezett a kincstári ügyész Aradról, hogy kiperelje a hátralékosokat. Ez lett volna a bukovinai székelyek első – talán utolsó – összeütközése magyar hazájukkal. Sebestyén Ádám könyvében – *A bukovinai székelység tegnap és ma*, 1989. – nem korabeli okiratok, hanem egy Kásler (Szepi Péter) István nevű, 79 éves, csángótelepi gazdával 1972-ben folytatott beszélgetése alapján idézte fel, hogy 1905-ben miként oldódott meg ez a konfliktus. Hunyad megye főispánja, Borcsay Kálmán nagyon kedvelte a Csángótelep gazdáit, akik négy évvel előbb, Dévára érkezésekor, lovasbandériummal fogadták. A főispán véletlenül megtudta, hogy milyen szándékkal érkezett a királyi ügyész és meg is kezdte vizsgálódását a telekkönyvekben. Borcsay Kálmán kijelentette az ügyésznek, hogy márpedig ő a székelyeket nem engedi kifürösztetni a birtokaikból. Ezek a telepések száz évig idegen földön, idegen népek között éltek és megmaradtak magyar-

nak. Ő ezt a népet nagyra becsülni, és meg fogja védelmezni. „Legyen szíves, ügyész úr, ha visszamegy a hivatalába, jelentse főnökeinek, hogy én, Hunyad vármegye főispánja, Borcsay Kálmán, aki a király után az első vagyok a megyében, én nem engedem ki ezt a népet csak azért, amiért nem tudott fizetni mostanáig. Faj annak a Magyarországnak, aki arra van szorulva ma, amit ezektől bevasalhatna.”

Három év múlva, 1908-ban egy új mérnöki csapat jött Dévára, újra felmérték a telep határát, új szerződést kötöttek, s ebben 50 évre adtak haladékat a részletek fizetésében. Vagyis 1958-ig. Dehát már 1918-ban megváltozott Erdély fölött az államhatalom és a dévai csángók földjeinek jó részét azon a címen kobozta el – és adta románoknak – az új kormányzat, hogy azok a földek a magyar állam tulajdonát képezik, mivel pedig magyar állam nincs többé, a tulajdon átszállt a jogutódra, a román államra, amely azt tehet a földekkel, amit jónak lát... Hát így látja jónak.

Ekkor kezdődött el a sokszor véres összecsapásokká váló harc a földekért, amely először rontotta meg az addig baráti viszonyt a Déva környékén a magyarok és a románok között. Volt úgy, hogy az eltűnt telepi székely holtestét valahol lennebb, Branyicska táján a Marosból fogták ki.

Ezt a hírt magam a korabeli helyi újságból „halásztam ki”. Könyvekben soha nem olvastam róla. A telepiek még emlékezni is félték.

Történelmi szükségszerűség volt, hogy megjelenjen az a székely író, költő, aki „bévülről” látja ezt a sorsot és kellő művészi ereje van ahhoz, hogy megörökítse a „madéfalvi boly” életérzését, amely Déván, az Al-Dunánál vagy a bácskai-tolnai világban nagyon hasonlít egymáshoz.

Sorsukról az első művészi üzenetet Tamási Áron hozta, a *Szirom és boly* című regényben. Székely író, de nem bukovinai élményvilágú. Tamási leutazott Tolna megyébe, Kisdorogra, és három napon át halgatta Domokos Lázár egykori hadikfalvi gazda házában Márton Ferenc meg Sebestyén Antal elbeszéléseit. Inkább ez utóbbi mesélt, sokat látott-hallott ember, nyolcvan felül volt már. Végigkísérte a boly útját újabkori történelmi vándorlásán. A *Szirom és boly* a dunántúli székelyek meggyökeresedésének regéje. Tamási virágos stílusában itt Bukovina ízei is élnek, az író gyermekkorának nyelvi emlékeivel együtt. A regényben Szirom Antal hetvenhat éves szegény ember, Szirom tató mondja el maga és nagyobb családja, a boly élete sorát, egészen a termelészövetkezetig. „Mi magunkkal hoztuk a szokást, hogy egyik a máséért legyünk” – így mondta Szirom tató.

Kerülhetett volna-e ki egykori, bukovinai viszonyaik között saját költőjük, írójuk, műves művészük? A Moldvába kifutott székelyeket Hadik András tábornagy, bukovinai kormányzó és az általa küldött ferences atyák földdel bíztatták, azt meg is kapták, de művelődési állapotuk siralmas volt. Árukkodik erről Bíró Mózes andrásfalvi református lelkész 1842-ben kelt levele Kelemen Benjáminhoz, ifjú Wesselényi Miklós jószágigazgatójához – a nyelvész Szabó T. Attila tette közzé majdnem száz év múltán, 1939-ben, az Erdélyi Helikonban. A levél keserűen panaszolja a bukovinai székely telepesek műveltségbeli elmaradottságát a XIX. században: az embereknek „részszerint a népiskoláktól idegensége, mely még egészen meg nem győzethetett, részszerint a nép nagyobb részének szegénysége, tanítók, könyvek nem léte, s más akadályok miatt nem éppen kívánt sikerrel foly az iskolai nevelés.” Ha élt az önkifejezés kényszere – hogyan élt volna – a székely telepésekben, az nem írásokban nyilatkozott meg, hanem énekekben, táncban. Kodály Zoltán fontosnak érezte, hogy megismerje a bukovinai székelyek népzenejét, és 1910 meg 1914 között többször meglátogatta őket. A Hunyad megyei Csernakeresztúrra a bukovinaiak sajátos táncagyományyaikkal érkeztek: János Szabina néni öreg korában is szívesen eljárat a „hétféle táncot” – magam is láttam –, amelyet még Andrásfalván tanult meg, gyermekkorában.

Székely telepes kezétől származó első ösztönös irodalmi kísérlet – tudtommal – egy öreg andrásfalvi asszony élettörténete, amit szintén Csernakeresztúron vetett papírra, betegágyán, jó nyolcvan esztendősen. (A telepítések írásos népi krónikáit, falusi bírók lelkiismeretes feljegyzéseit itt most nem emlitem.) Dávid Albertné Csoboth Borbála megrázó naplóját – könyvalakban is megjelent – megírója, őszintesége, őszintesége és megjelenítő ereje, stílusa teszi halatlannul érdekessé.

És íme, jelentkezett az első mives szavú, tudatos költő, hivatásos poéta a „madéfalvi rajból” *Tamás Menyhért*. Antológiákban, folyóiratokban addig is sűrűn szerepelt. *Szövegségben* a

fűkka című verskötetének kiadása óta (a Szépirodalmi jelentette meg 1974-ben) a kritika a legtehetségesebb költők között tartja számon. Lehetne persze kuriózumot keresni vagy látni ezekben a versekben, éppen szerzőjük sorsa okán. Tamás Menyhért – Hadikfalván született, karon ülő gyermekként jutott el Bácskába, majd onnan három év múlva, menekülőkkel együtt, saját lábán Tolnába. Bonyhádron járt gimnáziumba, segédmunkás volt Pesten. Diákkorában is verselt, de csak később adta közre verseit. Igazi irodalmi jelentkezése az volt, mikor 1964-ben verse jelent meg a Népszavában. Az öreg szakszervezeti újság abban az időben művészeti oldalain a népi irodalom örökösének otthonaként mutatkozott: Simon István magyar irodalomtörténetét írta, folytatásokban, kritikákkal jelentkezett Czine Mihály, és ezt az örökséget ápolták a szerkesztők, Gerő János, a rovarszerkesztő, Kiss Dénes a költészeti, Kósa Csaba a prózai közlések gondozója, Tamás Menyhért versszerkesztő.

Ez az életút csakugyan sok egzotikumot kínál. Tamás Menyhért természetesen megírta a „boly” hányattatásait, a lázas emlékekre mindegyre visszahajlik, de nem reked meg itt. Nem maradt pusztá krónikás – kiváló költőkrónikásként sem –, hanem egyetemes emberi érzésekkel, a huszadik század utolsó évtizedeinek fiaként, érvényes költői világot épített ki magának. A boly keserves vonulásairól szóló drámai vallomásait is az teszi felejthetetlenné, igaz művészté, hogy egy nagy formátumú fiatal költő érzései, gondolatai korszerű hangon törnek fel bennük. Nem engedi meddő sirámokká válni a közösségi élményeket, hanem a költészet lélektisztító régióiba emeli őket.

Életkora miatt is, Tamás Menyhértnak csak bizonytalan emlékei lehetnek a „boly” vándorlásairól. Még kevesebb ismerete a szülőfalujáról. De a Tolna megyei falvakba került székelyek körében olyan mély a tragikus élmény, hogy a serdülő legénykébe is átszivárgott, mint saját élettapasztalat. Gondolatai az üzettség elejéig, az 1764-es Habsburg-hatalmi öldöklésgyargalnak vissza az időben.

*Súlyos ég! Béna ég! Sebes ég!
Meddig kell halottaiddal menni még?
Meddig e téboly e vak futás
ad-e sors e népnak mást
átlőtt szárnyakkal meddig kísér
az alvókra zuhant mádэфalvi éj!*

Alvókra zuhant mádэфalvi éj – mennyire érzékletes, művészi képe a lázadó csíkiakra, háromszékiekre zúdult császári ágyugolyóknak. Mindegyre visszatérnek ide az emlékek, a Bukovina előtti szülőföldre. Bukovina menedék volt a menekülők emlékezetében. Édesanyja nevében így búcsúzik a költő Hadikfalvától:

*– Enyim maracc, tiszta forrás!
– Arcod mását hottig hordom!*

A „boly” megrázó élménye marad mindörökké az 1944 őszi vánszorgás-menekülés Tito gyilkosai elől: frontok között, háborús örvénylésben indulnak neki a bizonytalanságnak. Alig hihető, hogy ezt a vonulást Tamás Menyhért alig öt esztendősen dideregte át. A közösségi élmény teljességgel egyénivé válhatik, az átélés hőfokát. Tamás Menyhért két ciklust is írt a bukovinai székely „boly” hányattatásairól. Egyik, a *Beszegzett ég alatt* a felnőtt szemével-eszével érzékel és látta. Másikban – *Versék anyám, Kiss Emerencia sosem volt kapcsos könyvéből* – egy öregedő asszony élményvilágába, örömeibe és szomorúságaiba éli bele magát:

*Sírni könyvem
Nem maradt,
Még a csont es
Bennem fagyott.*

A naív sirám már-már népi abszurdba hajlik:

*Halni erőm
Nem maradt
Pedig ügyes
Beléhalok.*

Tamás Menyhért jó költői iskolát járt ki, a klasszikus verselés és az avantgard áramlatok egyképpen nyomot hagytak versein. Egyik költeményének címe: *Hexameterek*, ezt így kezdi, kiérződő hetykeséggel:

*Költöm
Hexameterben versel a prózai korban?
És ily köznapi nyelven?
Múzsát mélybe taszítva?*

Így is tud. De hozzá legközelebb mégis a folklór hangja és az avantgard hömpölygése áll. Gyakran összefonódik a kettő. Folklórhatás a varázsszavak és varázsszámok sűrű emlegetése: mintegy népi mágia. Ime, népköltészet és józsefatilás játékoság:

*Kivágom az ecetfákat –
bévüli cserződik a bánat,
eltüzelem minden ágat,
égjen pernyévé a bánat!
Kivágtam az ecetfákat,
nőtti helyébe kilenc bánat.*

Hol a természet fiának vallja magát, hol menekül e természettől.

*Távolodom a madaraktól,
Közeledek önmagamhoz.
Magassága csak a mélynek van.*

Mikor pedig találkozik önmagával, versciben egész nemzedékének sorsa, gondjai szólalnak meg. Fzzel nyilván generációjának képviselőjévé válik, és ez az azonosulás az egyetemeség költői szintjére emeli. Már nemcsak a „boly” életét mondja – noha azt egyetlen pillanatra sem tagadja meg –, már a falu és a város, egykori „beesettmellű fiúk serege” nevében szól, „kiket a háború, az iszonyat szült.” Elszámolás az eddigi pályával – nemzedéki érvénytelenség:

*Ki került tesz, késve ér céljához,
A teljességhez.
Főleje törünk makacsul,
Még erőnkön innen vagyunk.
Mert csak így törhető fel mindaz, ami feltöretlen
maradt – a csontosodó-héjú önzés, a mindennek –
nekimerészkedő akarnokság, a lefelé-szálló gög,
a felfelé-alázkodó megalkuvás, a kalmárokát-nemző
egyezkedés, az elprédált emberség – minden,
mi a tisztességtől elvettetik.
Mindén, mi szárnyainkon nehezék, mi kurtítja röpteink futét.
Mindén, mi tisztuló vizeinkben iszap.
Színelés nélkül álljuk a próbát.*

Ennek az eszménynek, gondolatnak, erkölcsi emelkedettségnek a jegyében borul le Tamás Menyhért nemzedéke nevében „forradalmaink forráskövére.”

„Tamás Menyhértnek jogot, hogy nemzedékéről beszéljen, azok a versei biztosítanak, amelyeket édesanyja nem létező kapcsoskönyvéhez imitált”, – így Bata Imre, kiválóan megérezve a fiatal költő világképének kiegyensúlyozottságát, egységét. Jelezve, hogy Tamás Menyhért éppen a boly – és saját – sorsának megírásával, az élményeinek kiírása révén juthatott el a nagyobb, szélesebb és mélyebb összefüggésekig.

De költői világa nem lenne teljes a „hagyományos” témák, életérzések, a szerelem, a bánat, az öröm megéneklése nélkül. Ezek az érzések szintűgy őszinteségre kényszerítik:

*Oldozom, elhagyom arcomról mindazt, ami másé
Mindazt, mit más is nyugként hord gyáva-esendőn.*

Az eddigiek alapján természetes az, hogy ars poeticája közösségi fogantatású: „nevezetek egyszerűen annak, amit éppen nélkülöztök.” Csak hivalkodást ne várjon senki szárnyai színeitől: „Csillagozni a nappal – mihaszna.” Ehhez egy helyen azt teszi hozzá, prózai vállomásnak: „Költészetem elé mércét Szabó Lőrinc állított. Legyünk bátrak egyszerűnek lenni, a mindenkori tartalomhoz mérten. Az egyszerűségben nincs minek elavulnia.”

Hadikfalva szülőtteinek sorsa az eltelt fél évszázadban történelmi elégtétellel teljesedett. A bukovinai székelyek a hazában találták meg az alkotó nyugalmat, Tamás Menyhért pedig kortárs magyar irodalmunk egyik legjelentősebb költője lett.

Beke György